

JUSTICE
JUSTITIE

SÉCURITÉ
VEILIGHEID

SEPTEMBER 2020 | #17 |

HERSTELBEMIDDELING
VÓÓR HET VONNIS:
EEN ZELDZAME
PROCEDURE
ONBEKEND BIJ DE
MAGISTRATEN

Nelson DAS NEVES RIBEIRO

STRAFBEMIDDELING

HERSTELRECHT

STRAFPROCESRECHT

HERSTELBEMIDDELING VÓÓR HET VONNIS: EEN ZELDZAME PROCEDURE ONBEKEND BIJ DE MAGISTRATEN

De wet van 22 juni 2005 wil voor alle feiten en in alle stadia van de strafrechtelijke procedure een bemiddelingsaanbod aanbieden. De procedure steunt op de vrijwillige toetreding, waarbij één van de partijen het initiatief neemt om deze op te starten. Om die reden moeten ze bijgevolg geïnformeerd zijn over het bestaan van deze procedure. Dat is de taak van de gerechtelijke actoren (openbaar ministerie, onderzoeksrechters, bodemrechters). Deze wettelijke verplichting wordt echter zelden nageleefd en de procedure wordt weinig gebruikt. In dit artikel lichten wij toe welke argumenten de magistraten aanhalen die terughoudend staan tegenover deze bemiddelingsprocedures. En dat zijn er heel wat, onder meer een slechte kennis van deze mogelijkheid, de moeilijkheid om in te zien dat het al vóór de uitspraak van een vonnis georganiseerd kan worden, alsook het gevoel dat deze mogelijkheid nutteloos is.

Nelson DAS NEVES RIBEIRO is assistent aan de École des sciences criminologiques Léon Cornil (ULB) en doctoreert aan het Centre de recherches Pénalité, sécurité & déviances (ULB). Zijn onderzoeksdomeinen hebben betrekking op de impact van sociale controles op illegale druggebruikers.

INLEIDING

De bemiddeling tussen Jean-Denis Lejeune en Michelle Martin heeft heel wat stof doen opwaaien in de Belgische pers, vooral vanwege de identiteit van de twee betrokkenen, maar ook omdat het grote publiek niet bekend was met het proces dat in dit geval leidde tot de ontmoeting tussen een vader en een vrouw die medeplichtig was aan de dood van zijn kind. Er rezen vragen over de verdiensten van een dergelijk proces en de voordelen ervan voor het slachtoffer. Na de ontmoeting verdween de inhoud van het bemiddelingsgesprek ietwat naar de achtergrond nadat allerlei bijkomstige elementen via de pers waren geëkt¹. Onder invloed van de emoties die de zaak Dutroux opwekte en vertekend door het incident dat de vertrouwelijkheid van deze bemiddeling ondermijnde, is het publiek debat vervolgens verwaterd en liet het daarbij heel wat vragen onbeantwoord. Het doel van dit artikel is de lezer te informeren over het wettelijke kader waarin dit type bemiddeling plaatsvindt en over enkele van de moeilijkheden die zich voordoen bij de tenuitvoerlegging ervan, met name diegene die verband houden met de medewerking van de gerechtelijke actoren.

Het proces waarvan sprake is, is de bemiddeling die werd ingevoerd door de wet van 22 juni 2005² en gebaseerd is op de beginselen van het herstelrecht (HR), die sterk verschillen van de beginselen die ten grondslag liggen aan het klassieke strafrecht. Zo richt het strafrecht zich wat betreft het begrip misdaad op de schending van de wet en van de openbare orde, terwijl het HR vertrekt van de aantasting van personen en van relaties (Nouwynck, 2010, 8; Walgrave, 1999, 10). Ook de manier waarop deze twee modellen zich ontwikkelen is verschillend. Waar het strafrecht vorm krijgt via een opgelegde en voorspelbare procedure gebaseerd op een verticale werking (oplossing opgelegd door de overheid), steunt het HR op een vrijwillige aanpak door de partijen in een minder voorspelbare, horizontale en participatieve logica (oplossing gezocht door de partijen) (Nouwynck, 2010, 8). De oplossing die wordt geboden is eveneens verschillend. Het strafrecht resulteert in een straf die bestaat uit stigmatisering, uitsluiting en/of lijden in verhouding tot de ernst van de daad en de verantwoordelijkheid van de dader (Jaccoud, 2014, 3), en de aandacht is gericht op de wijze waarop de dader voor feiten uit het verleden wordt gestraft, zonder veel aandacht voor de toekomstige gevolgen van het opleggen van de straf. Het HR probeert daarentegen eerder tegemoet te komen aan de behoeften van slachtoffers en daders en de responsabilisering van die laatsten (Zehr, 2012; Lemonne, 2016, 2018), en houdt zich in de eerste plaats bezig met de toekomst van de situatie waarin zij intervenueert.

¹ Belga, "Rencontre Martin/Lejeune: la médiation mise sur écoute « par erreur », *La Libre*, 17 november 2012, <https://www.lalibre.be/actu/belgique/rencontre-martinlejeune-la-mediation-mise-sur-ecoute-par-erreur-51b8f459e4b0de6db9c89cfc>, site geraadpleegd op 16 april 2019; Belga, "Médiation Martin-Lejeune: le parquet plaide pour que l'affaire Sudpresse soit jugée par le tribunal correctionnel", *La Libre*, 14 september 2018, <https://www.lalibre.be/actu/belgique/mediation-martin-lejeune-le-parquet-plaide-pour-que-l-affaire-sudpresse-soit-jugee-par-le-tribunal-correctionnel-5b9c0921cd704df8b49fc3cf>, site geraadpleegd op 16 april.

² Wet tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van strafvordering, B.S., 27 juli 2005.

Zoals in de meeste Europese landen neemt het HR in België vooral de vorm aan van de dader-slachtofferbemiddeling (Aertsen, 2006; Van Camp & De Souter, 2012). Op het gebied van justitie voor meerderjarigen heeft de Belgische wetgever verschillende bemiddelingstypes bekrachtigd: de bemiddeling in strafzaken, de lokale bemiddeling en de bemiddeling “wet van 2005”. In 1994 wordt de bemiddeling in strafzaken voor het eerst wettelijk verankerd³ via de invoeging van artikel 216ter in het Wetboek van Strafvordering. Het gaat om een maatregel die van toepassing is op feiten die niet van dien aard lijken te zijn dat er een correctionele hoofdgevangenisstraf van meer dan twee jaar of een nog zwaardere straf op staat⁴. Hoewel deze maatregel “bemiddeling” wordt genoemd, geeft de wet van 1994 de procureur des Konings de mogelijkheid om de strafvordering⁵ onder verschillende voorwaarden uit te doven, waaronder bijvoorbeeld een geslaagde bemiddeling tussen dader en slachtoffer.

De lokale bemiddeling wordt ook toegepast voor minder zware feiten waarbij personen betrokken zijn die regelmatig met elkaar in contact komen. Ze kan ertoe leiden dat het dossier wordt afgesloten op het niveau van de politiediensten, onder voorbehoud van het akkoord van het parket (Lemonne & Claes, 2014; Lemonne & Aertsen, 2003). Aanvankelijk werd ze uitgewerkt en gereguleerd door de rechterlijke macht door middel van een omzendbrief en, sinds de wet van 24 juni 2013⁶, wordt ze ook aangewend in het kader van gemeentelijke administratieve sancties.

De bemiddeling die door de wet van 22 juni 2005 is ingevoerd, werd al uitgetoetst sinds 1993, eerst in de vorm van een actieonderzoek en daarna in de vorm van een nationaal project, en pas op 19 januari 2005 werd een wetsontwerp ingediend in de Kamer. De wet van 2005 definieert de bemiddeling als *“een proces dat aan personen in conflict toelaat om, als zij er vrijwillig mee instemmen, actief en in alle vertrouwelijkheid deel te nemen aan het oplossen van moeilijkheden die voortvloeien uit een misdrijf, met de hulp van een neutrale derde en gegrond op een bepaalde methodologie. Ze heeft tot doel de communicatie te vergemakkelijken en partijen te helpen zelf te komen tot een akkoord inzake de nadere regels*

3 Wet van 10 februari 1994 houdende de regeling van een procedure voor de bemiddeling in strafzaken, *B.S.*, 27 april 1994.

4 De termijn van twee jaar wordt concreet beoordeeld: hij slaat niet op de wettelijk voorziene maximumstraf, maar op de straf die concreet kan worden toegepast, meer bepaald na de inachtneming van de verzachtende omstandigheden die toelaten om de straffen te verminderen overeenkomstig het Strafwetboek. De [straf]bemiddeling zou dan – althans theoretisch – kunnen worden overwogen voor alle misdrijven waarvoor de straf niet meer dan 15 tot 20 jaar opsluiting overschrijdt vermits dit type van straf, via de correctionalisering, kan worden herleid tot een gevangenisstraf van één jaar (cf. Beernaert et al., 2012, 91). Voor meer informatie over de strafbemiddeling verwijzen wij u naar de daaraan gewijde artikelen (zie bv. Adam & Toro, 1999; Beckers et al., 2014; Mary, 1998, 648-656; Mincke, 2006).

5 De strafvordering is de titel waarmee de Staat misdrijven kan vervolgen. De uitdoving ervan gebeurt meestal na de uitspraak van een veroordeling. In het geval van de bemiddeling ingevoerd door artikel 216 ter van het Wetboek van Strafvordering, leidt het succes van het proces tot het uitdoven van de strafvordering. Voor die feiten zal dan geen strafrechtelijke vervolging meer mogelijk zijn.

6 Wet van 24 juni 2013 betreffende de gemeentelijke administratieve sancties, *B.S.*, 1 juli 2013.

*en voorwaarden die tot pacificatie en herstel kunnen leiden*⁷. Deze wet voorziet in een algemeen bemiddelingsaanbod. Dit algemene karakter heeft zowel betrekking op het tijdstip van de strafprocedure als op het type misdrijf. Een bemiddeling kan dus plaatsvinden ongeacht de ernst van de feiten en in alle fasen van de procedure, dat wil zeggen, zowel in het stadium van het vooronderzoek, het eigenlijk onderzoek alsmede in de fase van het onderzoek ten gronde of de tenuitvoerlegging van de straf (cf. Lemonne, 2007, 159). Sinds 2009⁸ is het bemiddelingsaanbod zelfs voorzien zodra er een klacht wordt neergelegd bij de politie.

Verzoeken tot bemiddeling op grond van de “wet van 2005” gaan uit van personen die rechtstreeks betrokken zijn bij een gerechtelijke procedure. Kennis van het bestaan van een dergelijk proces van de kant van de partijen is dus noodzakelijk opdat ze deze effectief zouden kunnen vragen. Volgens de wet *“zien het openbaar ministerie, de onderzoeksrechter, de onderzoeksgerechten en de rechter erop toe dat de personen betrokken in een gerechtelijke procedure worden geïnformeerd over de mogelijkheid een bemiddeling te vragen*⁹. De regering heeft zich echter niet beperkt tot een algemene informatieverstrekking aan de partijen vermits het ontwerp tevens bepaalt dat *“zover zij dit in concrete dossiers opportuun achten, kunnen zij zelf aan de partijen een bemiddeling voorstellen”*¹⁰. De wet zegt echter niets over de modaliteiten, noch over het/de tijdstip(pen) van de procedure waarin de algemene informatie en het voorstel moeten worden meegedeeld. De regering heeft immers geoordeeld dat het aan de gerechtelijke actoren zelf is om te bepalen hoe zij ervoor zorgen dat de informatie wordt verstrekt¹¹. Het is pas tien jaar na de goedkeuring van de wet van 22 juni 2005 dat de omzendbrief van 29 april 2014 van het College van procureurs-generaal¹² deze modaliteiten verduidelijkt heeft. Deze bepaalt dat de algemene informatie aan de partijen bij andere berichten wordt gevoegd (bericht van bepaling van de rechtsdag, dagvaarding, enz.) en dat het voorstel van bemiddeling, in een concreet dossier, gelijktijdig naar de twee partijen wordt verzonden in een brief die geen verdere informatie bevat.

Hoewel het gaat om een proces dat parallel aan de strafrechtelijke procedure wordt gevoerd, kunnen de partijen bij een bemiddeling overeenkomen om een aantal elementen aan de rechtsinstanties mee te delen. Het kan gaan om een overeenkomst, ofwel een ander element dat tijdens het proces aan de orde is gekomen¹³. Indien de partijen effectief overeenko-

⁷ Art. 2 van de wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling, *op. cit.*

⁸ Omzendbrief nr. COL 5/2009 van het College van procureurs-generaal bij de hoven van beroep die de inhoud herdefinieert van het informatieformulier dat wordt overhandigd aan de slachtoffers die klacht neerleggen en onder andere voorziet in de vermelding van een bemiddelingsaanbod vanaf dat stadium van de procedure.

⁹ Art. 6 §2 van de wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling.,

¹⁰ Memorie van toelichting bij de wet van 22 juni 2005, *Doc. 51 1562/001*, pp. 12-13.

¹¹ *Ibid.*

¹² Omzendbrief nr. COL 5/2014 van het College van procureurs-generaal bij de hoven van beroep, Brussel, 29 april 2014.

¹³ Memorie van toelichting bij de wet van 22 juni 2005, *op. cit.*, p. 11.

men om deze informatie aan de rechter over te maken, moet de rechter dit in het vonnis vermelden en, desgevallend, aangeven hoe in het vonnis met deze elementen rekening is gehouden¹⁴.

DE BEMIDDELING “WET VAN 2005” VOOR HET VONNIS: MOEIZAME MEDEWERKING VAN DE GERECHTELIJKE ACTOREN

Het doel van de bemiddeling “wet van 2005” is niet om de klassieke strafrechtelijke tussenkomst te vervangen. Deelname aan een bemiddeling dooft de vervolging niet uit, zelfs al leidt het proces tot een overeenkomst, en bovendien kan deze vorm van bemiddeling in alle stadia van de strafrechtelijke procedure, tot de uitvoering van een straf en dus zelfs na het vonnis, worden gevoerd. Door de rechter evenwel de mogelijkheid te bieden om met de bemiddeling rekening te houden, biedt de wetgever echter een kans om invloed uit te oefenen op de strafrechtelijke beslissing. De wet beoogt dan ook om het strafrechtelijk systeem te oriënteren op het herstel.

Dit is echter alleen mogelijk als er bemiddeld wordt vooraleer het vonnis wordt uitgesproken. Welnu, de vzw die verantwoordelijk is voor de uitvoering van de bemiddeling aan Franstalige zijde (“*Médiante*”¹⁵) meldt in haar activiteitenverslagen echter dat er in dit stadium bepaalde moeilijkheden zijn bij de uitvoering van de bemiddeling. Zo ligt, sinds 2011, het aantal verzoeken tot bemiddeling vóór het vonnis beduidend lager dan tijdens de andere fasen van de procedure.

Gelet op deze vaststelling hebben wij besloten een onderzoek in te stellen (das Neves Ribeiro, 2015, 2016), met als doel inzicht te krijgen in de moeilijkheden die zich voordoen bij het opzetten van de bemiddeling in dit stadium van de procedure. Hoewel de context van de goedkeuring en de uitvoering van de wet van 22 juni 2005 hierbij ook een rol hebben gespeeld (das Neves Ribeiro, 2015, 2016), werd onze keuze vooral ingegeven door het feit dat het lage percentage verzoeken om bemiddeling in de fase voorafgaand aan het vonnis verband houdt met de moeilijkheden bij het opzetten van een doeltreffend informatiesysteem. Meer specifiek was het hoofddoel van ons onderzoek het begrijpen van de redenen voor de geringe medewerking van de gerechtelijke actoren.

¹⁴ Art. 3 en 4 van de wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling, *op. cit.*

¹⁵ Aanvankelijk was het de vzw “GACEP”, dienst voor educatieve en filantropische prestaties van Charleroi, die de herstelbemiddeling in de Franse Gemeenschap introduceerde. In 1997 heeft de vzw *Médiante*, *Forum pour une Justice Restauratrice et la Médiation* eveneens dit type van bemiddeling ingevoerd in de Franse Gemeenschap. In 2000 moest de vzw “GACEP” haar tussenkomsten in de sector van de Jeugdzorg beperken en droeg zij het beheer van de bemiddelingsactiviteiten ten behoeve van meerderjarigen over. De vzw *Médiante* geldt sindsdien als aanspreekpunt voor het beheer van de bemiddelingen met gedeïncideerde en heeft haar aanbod verruimd tot de bemiddeling in het gevangeniswezen (Buonatesta, 2004).

Hiertoe hebben wij een kwalitatief onderzoek opgezet dat zich richt op twee technieken: ten eerste een documentaire techniek die steunt op de analyse van de activiteitenverslagen van de vzw Médiante, en een tweede techniek die bestond uit semi-directieve interviews met de magistraten. De diversificatie van onze steekproef van magistraten werd verzekerd door enerzijds rekening te houden met de verschillende functies die betrokken zijn bij de informatieplicht binnen de magistratuur (parket, zetelende rechters en onderzoeksrechters) en anderzijds met de verschillende gerechtelijke arrondissementen. We hebben negen magistraten ontmoet: vijf magistraten van het parket (drie substituten en twee procureurs-generaal), drie zetelende rechters en een voormalige onderzoeksrechter. Deze magistraten komen uit vijf verschillende Franstalige gerechtelijke arrondissementen¹⁶. Het geringe aantal interviews heeft de diversificatie van onze steekproef en ons vermogen een volledig beeld te schetsen beperkt. Het onderzoek moet dus als verkennend worden beschouwd. Het heeft wel een aantal elementen aan het licht gebracht die ons een beter zicht geven op de moeilijkheden bij de uitvoering van de bemiddeling in het kader van de “wet van 2005” in de fase voorafgaand aan het vonnis.

We hebben de transcripten van de interviews en de activiteitenverslagen van de vzw Médiante geanalyseerd aan de hand van een inductieve analysebenadering (Blais & Martineau, 2006). Deze aanpak maakt het mogelijk om kwalitatieve gegevens te verwerken door de ruwe gegevens eerst aandachtig te lezen om ze daarna in te delen in categorieën die gekoppeld zijn aan de doelstellingen van het onderzoek. We hebben het geanalyseerde materiaal samengevat door ons te focussen op de elementen die ons in staat stellen om het lage percentage verzoeken tot bemiddeling “wet van 2005” in de fase vóór het vonnis te begrijpen. Onze analyse is vooral gericht op de uiteenlopende rechtvaardigingen die de magistraten hebben gegeven waarbij onze interesse uitging naar de betekenis die deze actoren aan hun praktijken geven en niet aan de in situ vastgestelde praktijken zelf.

EEN ONGEKEND PROCES BIJ DE MAGISTRATUUR

De magistratuur lijkt de bemiddeling die we hier bespreken nauwelijks te kennen. De antwoorden die zij tijdens onze interviews gaven, illustreren dat duidelijk: “(...) *spijtig genoeg pas ik de bemiddeling zo weinig toe dat ik u hier niet verder mee kan helpen*”; “*persoonlijk heb ik geen enkele ervaring op dat vlak. Ik heb dit nagevraagd bij mijn collega’s strafrecht-specialisten en ook zij bevinden zich in dezelfde situatie*”. Aangezien de kennis van het proces hen er grotendeels toe heeft aangezet om deel

¹⁶ Om de anonimiteit van de ondervraagde personen te garanderen, zullen we de volgende formules gebruiken: “Parket-generaal1” en “Parket-generaal2” voor de procureurs-generaal; “Parket1”, “Parket2” en “Parket3” voor de rechters van de zetel; “Onderzoek” voor de voormalige onderzoeksrechter.

te nemen aan de interviews, lijken de magistraten die wij hebben gesproken geen last te hebben van deze onwetendheid¹⁷. Zij zijn hierin de uitzondering:

“Ik daag u uit om ook maar één collega te vinden die weet wat herstelbemiddeling is” (Parket2).

Volgens sommige magistraten kennen hun collega's misschien wel de bemiddeling “wet van 2005”, maar weten ze weinig over haar toepassingskader:

“Onlangs, en dat is een concreet geval... Médiante vraagt informatie om de slachtoffers te kunnen contacteren na een initiatief uitgaand van de da-der. En de magistraat (...) antwoordt: “luister, er is een eindarrest: dus de zaak is definitief beslecht. Er is geen enkele reden meer voor een bemiddeling” (gelach)” (Parket-generaal1).

Blijkbaar hebben ze het er moeilijk mee om in te zien dat deze bemiddeling het “gerechtelijk” kader overschrijdt en niet beantwoordt aan de logica van het strafrecht. Terwijl het strafrecht zich focust op het verleden om een inbreuk op de wet te bestraffen, probeert het HR de door de inbreuk veroorzaakte schade op een toekomstgerichte manier te herstellen. Vanuit een “vergeldingslogica”, wanneer een proces heeft geleid tot de bestraffing van de inbreuk op de wet, moet men niet meer terugkomen op het misdrijf, want dit behoort tot het verleden, wat duidelijk blijkt uit de beëindiging van de publieke actie. Maar vanuit een “herstellogica” is het niet omdat een proces heeft plaatsgevonden dat de partijen van mening zijn dat de schade hersteld is en dat ze niet meer willen terugkomen op het misdrijf, ze willen de toekomst serener tegemoet kunnen zien, waarbij ze niet alleen praten over de omstandigheden rond de daad, maar ook over hun zorgen omtrent de niet-herstelde schade.

Deze eerste elementen doen ons begrijpen waarom er zo weinig verzoeken om bemiddeling vóór het vonnis zijn: de magistraten kennen de bemiddeling “wet van 2005” niet of nauwelijks, en zijn daarom niet in staat om hun rol als informant te vervullen. De magistraten die wij hebben ontmoet, hebben een vrij goede kennis van de bemiddeling. We zullen echter zien dat er, zelfs wanneer het proces gekend is, nog andere obstakels zijn die deze actoren beletten om de partijen hierover te informeren.

¹⁷ Dat is vooral het geval bij het parket waar magistraten of voormalige referentiemagistraten over de bemiddeling werden ondervraagd.

HET STADIUM VÓÓR HET VONNIS: ONGESCHIKT MOMENT?

In de eerste plaats is volgens sommige magistraten het stadium waarover we het in dit artikel hebben niet geschikt voor een bemiddeling:

“De bemiddeling (...), één van de grote problemen wanneer ze wordt verruimd tot stadia voorafgaand aan het vonnis, is uiteindelijk dat men zich op dat ogenblik in een gerechtelijk debat bevindt en het strafrechtelijk debat is bijzonder stereotiep, binair (...). We zitten hier typisch in conflictfasen met zware rechtstreekse strafrechtelijke gevolgen. (...) Dergelijke bemiddelingen bestaan in burgerrechtelijke conflictprocedures (...), daar is bemiddeling de oplossing; uit die bemiddeling zal de oplossing voortvloeien. Hier zegt men: “u heeft een bemiddeling gedaan, maar op het procedurele niveau verandert dit in elk geval niets” (...).” (Parket1).

Zoals we kunnen zien, benadrukken sommige magistraten het feit dat de bemiddeling “wet van 2005” vóór het vonnis niets oplevert vanuit een procedureel oogpunt. Enerzijds bepaalt de wet dat de rechter in zijn vonnis rekening kan houden, ofwel met een bemiddelingsakkoord, ofwel met de elementen die daarbij aan bod zijn gekomen. Anderzijds moet een onderscheid worden gemaakt tussen het proces en het resultaat van de bemiddeling. Ten aanzien van de bemiddeling in burgerrechtelijke zaken, waar “de bemiddeling de oplossing is”, kan de “wet van 2005” nutteloos lijken. Om nuttig te zijn, moet men het gerechtelijk kader verlaten en zich richten op het herstellend karakter van het bemiddelingsproces zelf. Afgezien van het feit dat het in sommige gevallen mogelijk is om afspraken te maken over compensatiemaatregelen die de beide partijen meer voldoening schenken (cf. Lemonne, Jacquain & Buonatesta, 2013, 9), kan het op zich al herstel bieden omdat het, bijvoorbeeld, de slachtoffers doet begrijpen wat er gebeurd is of inspeelt op een behoefte om gehoord en erkend te worden in het lijden of om emoties van woede of zelfs wraak te kunnen uiten (Ibid.). De moeilijkheid om een bemiddeling vóór het vonnis te overwegen lijkt verband te houden met het onvermogen om het gerechtelijk kader te verlaten en te aanvaarden dat er bij de bemiddeling nog andere zaken meespelen.

DE ERNST VAN DE FEITEN

Wat betreft de mogelijkheid om een bemiddeling voor te stellen voor alle types van feiten, oordelen de ondervraagde magistraten dat de ernst van die feiten niet mag meespelen in het overwegen van een bemiddeling omdat *“uiteindelijk de ernst van een feit in de eerste plaats iets vrij subjectiefs is” (Parket-generaal1).*

Toch stellen we vast dat de dossiers waarin de magistraten overwegen effectief een bemiddeling voor te stellen vaak handelen over minder ernstige feiten, zoals vechtpartijen of burenruzies:

“We kunnen ons inbeelden dat de parketmagistraat zegt: “OK, in dat dossier, heb ik echt een goede bemiddeling nodig”. Ik neem het voorbeeld van een burenruzie: Ok, de ene heeft geslagen, maar de andere jaagt de wijk op en dat blijkt al jarenlang uit verschillende PV’s. De strafrechtelijke procedure werkt clichématig. In strafrechtelijke bemiddeling moet ik zeggen “Hij is de dader, hij is het slachtoffer”. Als ik via de dienst Médiante moet passeren heeft dat in die gevallen zin als men van dat clichématige karakter wil afstappen. U hebt twee mensen die ruzie maken en, tussen haakjes, was ik niet verplicht om het cliché van dader en slachtoffer voor welk misdrijf ten aanzien van welke schade te hanteren, enz.”(Parket1).

De beslissing van de magistraten steunt dus op de nood aan een instrument dat in strikte zin niet aanwezig is in het strafrechtelijk arsenaal. In de logica van het strafrecht moeten de partijen immers als dader en slachtoffer geïdentificeerd worden; het proces is opgebouwd rond dit antagonisme. Als de magistraten in bepaalde gevallen nood hebben aan een bemiddeling “wet van 2005”, dan is dat omdat de feiten en de partijen niet netjes binnen de vakjes van het strafrechtelijk systeem kleuren: misdrijf/oordeel, dader/slachtoffer. In sommige zaken moet dus een instrument gezocht worden buiten het strafrechtelijk systeem, en de bemiddeling “wet van 2005” lijkt deze rol te kunnen vervullen. Dit inzicht in bemiddeling getuigt eens te meer van een slecht begrip van de procedure, vermits uit de activiteitenverslagen van de vzw Médiante blijkt dat de partijen de etiketten “dader-slachtoffer” behouden.

Het gaat hier bovendien ongetwijfeld niet zozeer om een kwestie van etiket, maar wel van rijping van het conflict:

“De onderzoeksrechters hebben me vaak gezegd dat het voor hen echt heel delicaat is om een bemiddeling voor te stellen omdat ze helemaal in het begin tussenkomen in feiten die ernstig zijn en het daarom misschien beter is om daarmee te wachten” (Parket-generaal2).

Het is daarom gemakkelijker voor de magistraten een bemiddeling “wet van 2005” te overwegen voor minder ernstige feiten die hen op dat ogenblik niet in staat stellen uit te maken wie slachtoffer en wie dader is. In zwaardere gevallen ligt het voorstel van een bemiddeling in een stadium dat zo dicht bij de feiten ligt heel gevoelig. De motivering van de magistraten voor moeilijkheden bij de behandeling van het voorstel voor bemiddeling in zaken die als ernstig worden beschouwd, is gebaseerd op de neiging om zich in de plaats van de slachtoffers te stellen, aan wie het niet gepast zou zijn om een bemiddeling voor te stellen in een stadium dat te kort volgt op de feiten. De verklaringen van deze laatste getuigen inderdaad van een neiging tot substitutie. Het principe van niet-substitutie, ontwikkeld binnen het slachtofferbeleid, is namelijk een principe waaraan de integratie van de principes van het HR-model in het strafrecht kan worden afgemeten, waarbij de (her)overweging van de persoon van het slachtoffer een doorslaggevende factor is in de ontwikkeling van dat rechtvaardigheidsmodel (cf. Cario, 2007).

GEEN NUT VOOR DE RECHTSPLEGING IN EEN OPERATIONELE ROUTINE

Uit onze gespreken blijkt ook dat de bemiddeling “wet van 2005” niet als een nuttige maatregel wordt beschouwd:

“U verricht een onderzoek (...) waarbij u slechts één vraag stelt: Médiante, zeer nuttig, nuttig, soms nuttig, zelden nuttig, nooit nuttig? Bij magistraten denk ik niet dat je bij iemand verder raakt dan “soms nuttig”... Als je op een gegeven ogenblik de indruk krijgt dat het tot niets dient, (...) dat je toch in dezelfde situatie blijft hangen (...), vooral gezien het personeelstekort, dan is dat het eerste wat je overslaat als je het primaire belang ervan voor een dossier niet inziet” (Parket1).

De indruk dat bemiddeling weinig nut heeft samen met de aangehaalde context van beperkingen worden door de magistraten aangehaald om te rechtvaardigen waarom ze geen gebruik maken van de maatregel. Het nut kan hier ongetwijfeld worden begrepen als het vermogen van een maatregel om te voldoen aan een doel van omzetting (van een proces-verbaal naar een afgerond dossier, van een verdachte naar een veroordeelde, van een hechtenis naar een vrijspraak) (cf. Kaminski, 2015, 42) en de verwerking van de dossiers en van de personen te versnellen en te optimaliseren (*Ibid.*, 41). Hun vrees dat bemiddeling de procedures alleen maar zal doen stagneren toont aan dat het vooral managementoverwegingen zijn die beletten dat het nut ervan wordt ingezien. Er moet echter worden benadrukt dat dit nut niet door de gerechtelijke actoren, maar wel door de betrokken partijen zelf moet worden beoordeeld.

Dat neemt niet weg dat de bemiddeling een traag, onduidelijk en onvoorspelbaar proces is, maar laat dit nu net de noodzakelijke kenmerken zijn voor het op gang brengen van een hersteldynamiek. Dat proces kan daarom moeilijk worden opgenomen in een operationele routine waar instrumenten worden gemobiliseerd om de dossiers “doeltreffend” te behandelen:

“Bij ons is alles een kwestie van routine en herhaling (...), het moet onmiddellijk nuttig, operationeel zijn, hoe stel ik mijn vonnis op, hoe zorg ik ervoor dat ik me niet vergis” (Zetel1).

Het geringe nut van de bemiddeling is, volgens de magistraten, ook te wijten aan een gebrek aan feedback door Médiante. Deze afwezigheid is logisch vermits het proces vertrouwelijk is. De wet voorziet nochtans in een feedback, maar het wordt aan het oordeel van de partijen overgelaten, die kunnen beslissen om een overeenkomst of andere elementen ter kennis te brengen van de rechter die ze dan in acht kan nemen. Eenmaal ter zitting kan het parket dus geïnformeerd worden over het feit dat er een akkoord werd gesloten of dat de partijen in ieder geval goed gebruik hebben gemaakt van de bemiddeling om hun geschil op te lossen, indien niet vanuit een materieel, dan toch vanuit een relationeel oogpunt.

Dat geval is echter zo zeldzaam¹⁸ dat geen enkele van de magistraten die wij hebben gesproken een concreet geval kon aanhalen waarin een overeenkomst werd genoemd bij de aanvang van de zitting. De slang bijt dus in haar eigen staart: magistraten bieden geen bemiddeling aan omdat ze geen feedback krijgen, bijvoorbeeld via de beslissing van de partijen om een akkoord ter kennis van de rechter te brengen en, gezien het lage aantal voorgestelde bemiddelingen, is er weinig kans dat een akkoord daadwerkelijk onder hun aandacht wordt gebracht...

CONCLUSIE

Aan de hand van deze beknopte verkennende studie hebben wij geprobeerd te begrijpen waarom de bemiddeling “wet van 2005” zo weinig succes kent in het stadium vóór het vonnis. Het heeft ons helpen begrijpen hoe de tegenstelling gegroeid is tussen de beide modellen van rechtspleging: het strafrechtelijke model en het herstelmodel. Deze twee modellen hebben verschillende visies op de rechtspleging en het lijkt erop dat de ondervraagde magistraten, die werken in een systeem dat gedomineerd is door het strafrechtelijke model, het moeilijk vinden om hun praktijken te voegen naar een maatregel die afkomstig is van een ander model.

In de eerste plaats blijkt dat de onderzochte maatregel nauwelijks gekend is bij de gerechtelijke actoren en als dat wel het geval is, is het moeilijk te begrijpen dat de maatregel verder gaat dan het rechtskader en andere doelen nastreeft dan de strafrechtspleging. Volgens hen is het stadium voorafgaand aan het vonnis geen geschikt moment voor dergelijke bemiddeling, aangezien ze geen oplossing voor het conflict zou bieden. Het lijkt moeilijk te begrijpen dat het bemiddelingsproces op zich al herstellend kan zijn en dat herstel niet enkel berust op een materiële compensatie, maar ook op een symbolisch herstel, en dat beiden complementair kunnen zijn. De ernst van de feiten lijkt het voorstel voor bemiddeling ook gevoelig te maken voor magistraten. Bemiddeling biedt de mogelijkheid om zich rechtstreeks te wenden tot de dader van de feiten. Zelfs al zijn de feiten ernstig en hebben ze zich heel recent voorgedaan, toch kan het slachtoffer nood hebben aan verklaringen ervoor. De weinige bemiddelingen die effectief werden aangeboden door de magistraten zijn dan ook voor minder ernstige feiten.

Ondanks de omzendbrief van 29 april 2014 van het College van procureurs-generaal, waarin de procedures voor het informeren van de partijen

¹⁸ In 2015, datum waarop we onze gesprekken hebben gehouden, heeft Médiante slechts 85 bemiddelingen gevoerd in het stadium vóór het vonnis tegenover 733 in de overige stadia (Médiante, 2015, 35). We hebben daarentegen niets teruggevonden over het aantal akkoorden dat op de zitting ter kennis werd gebracht van de rechter.

door de gerechtelijke actoren wordt gespecificeerd, is het aantal verzoeken om bemiddeling vóór het vonnis niet toegenomen. In 2017 meldde de vzw Médiante zelfs een daling van het aantal gevraagde bemiddelingen op basis van informatie die vóór het vonnis door het parket was verstuurd. De omzendbrief zal dus niet volstaan om de trend te veranderen als de bemiddeling “wet van 2005” de professionele normen en de ideologie van de magistraten niet integreert. Om dit te doen, zal de tussenkomst van Médiante niet voldoende zijn, enkele magistraten die zich bewust zijn van de kwestie zullen moeten handelen als Trojaanse paarden en het herstelidee moeten invoegen in een systeem waar doeltreffendheid in termen van omzetting van feit in proces-verbaal, van beschuldigde in schuldige en van schuldige in veroordeelde primeert.

BIBLIOGRAPHIE

- Adam, Christophe en Toro Fiorella “La sous-utilisation de la médiation pénale: chiffres et processus” *Revue de droit pénal et de criminologie* 9 (1999): 9661004.
- Aertsen Ivo, Daems Tom en Robert Luc “The intermediate position of restorative justice: the case of Belgium” in *Institutionalizing restorative justice*, 88112. Cullompton, UK: Willan Publishing, 2013.
- Beckers Carl, Burskens Dieter, Jonckheere Alexia en Vauthier Anne “*Bemiddeling in strafzaken: een wispelturig debat*”, Antwerpen: Maklu, 2014.
- Beernaert Marie-Aude, Colette-Basecqz Nathalie, Guillain Christine, Kennes Laurent, Mandoux Patrick, Preumont Marc en Vandermeersch Damien “*Introduction à la procédure pénale*” 4e ed. Brussel: die Keure, 2012.
- Blais Mireille en Martineau Stéphane “L’analyse inductive générale: description d’une démarche visant à donner un sens à des données brutes”. *Recherches qualitatives* 26, nr. 2 (2006): 118.
- Buonatesta Antonio “Chronique de criminologie. La médiation entre auteurs et victimes dans le cadre de l’exécution de la peine” *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, nr. 2 (2004): 24258.
- Cario Robert “La justice restaurative: vers un nouveau modèle de justice pénale?” *AJ Pénal*, 2007, 9.
- Das Neves Ribeiro Nelson “Chronique de criminologie. La médiation “loi de 2005” aux prises avec les logiques pénales” *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, nr. 11 (2016): 106998.
- Das Neves Ribeiro Nelson “Difficultés d’implémentation d’une pratique restaurative: le cas particulier de la médiation» loi de 2005» au stade de l’avant jugement” Thesis, ULB, 2015.
- Jaccoud Mylène “Innovations pénales et justice réparatrice” *Champ pénal*, 29 september 2007 10.4000/champpenal.1269.
- Kaminski Dan “*Condamner*” ERES, 2015.
- Anne Lemonne “Chronique de criminologie. Evolution récente dans le champ de la médiation en matière pénale: entre idéalisme et pragmatisme” *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, nr. 2 (2007): 15670.
- Lemonne Anne “Chronique de criminologie. La justice restauratrice en Belgique: nouveau modèle de justice ou modalité de redéploiement de la pénalité?” *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, nr. 910 (2016): 91128.

Lemonne Anne “The adventure of the institutionalisation of restorative justice in Belgium” *The International Journal of Restorative Justice* 1, nr. 2 (september 2018): 23051. 10.5553/IJRJ/258908912018001002004.

Lemonne Anne en Aertsen Ivo “La médiation locale comme mesure alternative pour les délits de faible importance en Belgique. Rapport final” KUL-ULB, 2003.

Lemonne Anne en Claes Bart “La justice réparatrice en Belgique: une nouvelle philosophie de la justice?” in “Justicel!” *Des mondes et des visions*, Alice Jaspert, Sybille Smeets, Véronique Strimelle, Françoise Vanhamme, 12141. Livres et actes. Montréal: Erudit, 2014.

Lemonne Anne, Jacquain Catherine en Buonatesta Antonio “Médiation réparatrice: vaincre les résistances du monde judiciaire” *Justine*, nr. 36 (2013): 811.

Mary Philippe “*Délinquant, délinquance et insécurité: un demi-siècle de traitement en Belgique*”, 1944-1997. Brussel: Bruylant, 1998.

Mincke Christophe “De l’utopie à l’aveuglement. La médiation pénale belge face à ses idéaux fondateurs” Thesis, Facultés universitaires Saint-Louis, 2006.

Nouwynck Lucien “Droits des victimes, justice réparatrice et médiation en matière pénale” *Le droit des victimes* 117 (maart 2010) https://www.yapaka.be/sites/yapaka.be/files/page/cup_2010_expose_l_nouwynck.pdf.

Van Camp Tinneke en De Souter Vicky “Restorative justice in Belgium”. In *Regulating restorative justice – a comparative study of legislative provision in European countries*, Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2012.

Van Camp Tinneke en Wemmers Jo-Anne “La justice réparatrice et les crimes graves” *Criminologie* 44, nr. 2 (12 september 2011): 17198: 10.7202/1005796ar.

Walgrave Lode “La justice restaurative: à la recherche d’une théorie et d’un programme” *Criminologie* 32, nr. 1 (2 oktober 2002): 729: 10.7202/004751ar.

Zehr Howar *La justice restaurative: pour sortir des impasses de la logique punitive*. Genève: Labor et Fides, 2012.